

Prožitky a střípky z ukrajinského světa, jak šly životem

svobodny-svet.cz/prozitiky-a-stripky-z-ukrajinskeho-sveta-jak-sly-zivotem

5. března 2023

KAREL MACHALA

80. léta. Moje povědomí o Ukrajině bylo v dětství mlhavé. Byli jsme vazaly Sovětského svazu, kterému se mezi lidmi nepřesně říkalo „Rusko“*. Selektivními a jen pozitivně laděnými informacemi o SSSR jsme byli zahlceni, běžní lidé ale netušili, že existuje ukrajinština a že se od ruštiny liší víc než čeština od slovenštiny. Nikdy ji neslyšeli.

Nostalgik nebo provokatér KGB?

Přestože šlo naladit hlasité sovětské stanice v rádiu, bylo (až na mezinárodní vysílání) slyšet pouze ruštinu. Ukrajinštinu šlo naladit jen z Mnichova (Radio Svoboda) a Londýna (BBC), což o potlačování jazyka v SSSR říká mnohé.

V 80. letech jsem byl poprvé na Ukrajině ještě v Sovětském svazu. Pamatuji si sovětsky důkladnou hraniční kontrolu s dvouhodinovým čekáním, přestože na hranici nebyla fronta, poloprázdné obchody, dobrý hotel i jídlo v něm, ale bez místních hostů – nebyl pro ně. V parku v Užhorodu jsme měli zvláštní zážitek: starší pán na nás promluvil česky o tom, že za ČSR bylo i tady dobře a za SSSR už ne. Dospělí ze zájezdu se polekali, že jde o provokatéra-informanta KGB a rychle jsme se vydali pryč.

Puč a rozpad SSSR. Píše se rok **1991**. 19. srpna jede skupina ekonomických novinářů z Prahy na pracovní výlet. Komerční banka chce předvést modernizovanou pobočku. Bankovní vymoženosti se derou i do Československa, které už je svobodné. Nemáme však ještě mobily, internet ani platební karty. Prezidentem je Václav Havel a ekonomické

reformy prosazuje Václav Klaus. V Sovětském svazu vládne Gorbačov, atmosféra je uvolněná, mezinárodní vztahy příjemné, podepisují se dohody o odzbrojení. Všechno nasvědčuje rozvoji i míru, ale sovětská ekonomika, řečeno jemně, není po 70 letech vesměs krutého socialismu a zbrojení právě v nejlepší kondici. Odzbrojovat musí, stejně jako zavádět tržní reformy, což jde ztuhla nebo vůbec a proti odporu mocných struktur.

Dramatické zprávy o puči

Sedíme tedy v autobusu a povídáme si. Řidič náhle dává nahlas rádio a všichni úžasem ztichnou. Dramatické zprávy: po Moskvě jezdí tanky, skupina okolo šéfa KGB Krjučkova přebírá moc pučem, Gorbačov je na dovolené držen v domácím vězení. Lidé vycházejí do ulic a protestují proti tankům, střílí se na parlament, hlava největší sovětské republiky Jelcin se staví do čela odporu proti pučistům. Ještě z autobusu při návratu do Prahy vidíme, jak se u nás tvoří fronty před benzínkami, protože na sovětské ropě jsme naprosto závislí.

Tanky v Moskvě jsou však zastaveny, puč za dva dny poražen. Kágébáci-pučisté putují do vězení (ze kterého je po letech pustí až Putin, jejich člověk) a Gorbačov s otřesenou ženou Raisou se vrací do Moskvy. Události nabírají rychlý spád, pobaltské republiky a Ukrajina dávají najevo, že v Sovětském svazu nezůstanou. Následuje dohoda o rozpuštění SSSR, kterou na Ukrajině ratifikuje referendum – ve všech oblastech i autonomní republice Krym se občané Ukrajiny vyslovují většinově pro samostatný ukrajinský stát.

1992. Moje pololegální cesta na čerstvě samostatnou Ukrajinu. První prezident Kravčuk, který zahodil rudou stranickou knížku po puči v Moskvě, kromě samostatnosti bohužel nemá vizi, jak nemocné postsovětské hospodářství uzdravit. Než zemře (v květnu 2022 v prvním roce války), stihne své zásluhy shrnout takto: *i kdyby se jinak nic nepovedlo, využil jsem historické příležitosti a vrátil Ukrajině samostatnost.* Ekonomika se však během jeho vlády nachází v hlubokém útlumu a o mnoho lepší to není ani za prezidenta Kučmy. Když na Kravčukem vedenou Ukrajinu přijíždím, nacházím stále nefunkční sovětskou ekonomiku ve stádiu rozkladu.

Noční cesta autobusem z Polska a přísná a dlouhá „sovětská“ kontrola na hranicích: „Všichni ven i se zavazadly!“. Vysypávání obsahu tašek na stůl a neuctivé jednání celníků. (Totéž zažiju o rok později při cestě do Ruska.) To vše znamená pouze hodinu spánku. Legálně vlastně do země můžu bez víza, ale jen s tzv. pozváním, které nemám. Ospalí celníci si toho nevšimli, ve 3:00 v noci jsem tedy dorazil na autobusové nádraží asi 7 km za centrálním Lvovem. Možná jediný zahraniční turista v celém kraji.

První autobus do města pojede až v 6:00, je zde však staré taxi. Ukrajinsky rozumím spíš pasivně, ptám se tedy taxikáře anglicky a pak rusky, kolik by to stálo do města. „**Sto dolarů**“, říká taxikář nesmírně přemrštěnou cenu, odpovídající asi polovině tehdejšího slušného novinářského platu v Praze. Když vidí, že se mi to zdá moc, zavírá okénko. Není to soukromý taxikář a chce spát. Povídám si hodinu se staříkem ze Zakarpatí, třesa se venku zimou z nevyspání (budova je zamčená), a pak se rozhoduji jít pěšky dva kilometry aspoň na další zastávku.

Ilegální výměna peněz

Ze šedivých paneláků se trousí první lidé k autobusu, všichni notně zamračení. Jednoho mladíka svého věku žádám, jestli by mi nevyměnil pět německých marek na tehdejší dočasnou měnu Ukrajiny, nazývanou „kupon“ či postaru „karbovanec“.

Moc ochoty nejeví. „Proč bych to měl udělat?“ Třeba proto, že nemám vůbec vaši měnu a proto ti dám dobrý kurz a ty vyděláš? Tak jo. Mám svoje první „kupony“, nastupuji do nacpaného starého autobusu, kde funguje zvláštní systém nákupu jízdenek. Lidé pošlou svoji bankovku dopředu k řidiči a ten pošle zpátky jízdenku i drobné bankovky. Mince dočasná měna nemá. Systém funguje bezchybně, po cestě se nic neztratí.

Vystupuji u hlavního nádraží a jdu pěšky do centra s jedinou myšlenkou: musím najít hotel a vyspat se, na to potřebuji zřejmě víc „kuponů“. Potkávám banku, uvnitř je nápis „Cizí valuty neměníme“. Je tu stále sovětský socialismus, na vše je potřeba povolení a banka ho nemá.

Dostal jsem se do centra, kde vidím širokou půlkilometrovou frontu před obchodem s nápisem **CHLIB**. „*Tady je opravdu zle*,“ proběhne mi hlavou. Okamžité tržní reformy a svoboda podnikání, jinak zle být nepřestane. Uff.

Naproti je hotel, vítaná příležitost dospat ještě aspoň 5 hodin. Vcházím dovnitř a žádám pokoj. Nejdřív anglicky a německy, ruštinu tu neradi slyší, vím, a mají k tomu historické důvody. Uměle vyvolaný hladomor zabil miliony Ukrajinců a žít pod nadvládou Moskvy nebyla ani potom procházka růžovým sadem.

Tady se to nesmí

Nakonec se chytám jen s ruštinou: „*Jsem z Československa a nutně potřebuji pokoj, dobře zaplatím. Musím se vyspat.*“ Dvě milé paní si se mnou sednou ke stolku a říkají, že to udělat nesmí, je to zakázáno. Jediný hotel, který může ubytovat cizince, je prý Inturist. Sovětská značka. A kolik to tam stojí? Po sdělení ceny se mi protočily panenky, je to snad desetinásobek ceny dobrého hotelového pokoje v Praze. Škemrám, smlouvám, ale paní se bojí, že by je někdo nahlásil. Rozhoduji se jet zpátky do Polska, tohle je na mne moc.

„Vyměnily byste mi tedy aspoň patnáct dolarů, abych měl na vlak do Polska?“

„To taky nesmíme, vyměňovat valuty bez povolení je zakázané.“

Prosím...! Po chvíli je přesvědčím, že nejsem agent ani kontrola, ukazují jim svůj pas. Vymění mi tedy asi 15 dolarů na „kupony“, ale pořád se ustrašeně koukají, jestli někdo nejde.

Pryč od strachu, socialismu a rozkladu

Právě tady jsem pochopil aspoň část příběhu, proč Ukrajina chtěla a chce tak moc pryč od Moskvy. Pryč od strachu, přeregulovanosti socialismu a rozkladu, protože téměř nic nefunguje a protože tento strašný příkaznicko-slídilský systém je třeba opustit, aby bylo zase dobře. I když zatím vedení Ukrajiny tápe. Ještě netuším, že cesta Ukrajiny ven bude trnitá a ještě i třicet let poté bude Moskva ochotna obětovat životy stovky tisíc vojáků, aby svůj bývalý satelit, který ovládala téměř tak dlouho jako habsburská monarchie české země, získala zpět.

Najednou mám moc místních peněz vzhledem k cenám. Měl bych si něco koupit, jenže tu skoro nic není. Knihkupectví bez zákazníků. Kniha Istorija Ukrajiny, doslova za pár korun. Kupuji, budu si číst ukrajinsky, ať se naučím další jazyk. Jízdenku na tramvaj kupuji v přepočtu asi za dva české haléře, jedu zpět na vlakové nádraží. Najednou jsem zde boháč a nevím, co s penězi.

Jízdenka zpět do Przemysłu až tak levná není, navíc znamená vystát obří frontu a jako cizinec zaplatit ve dvou měnách. Místní a americké. Naštěstí mám obě. Mám jízdenku s místenkou a potřebuji se zbavit zbytku kuponů. Není co koupit, nakonec najdu aspoň velkou kávu z Nizozemska a peněz se zbavuji. Konečně přijíždí vytoužený vlak do Polska. Moje místenka byla prodána dvakrát. Nevadí, nějak se smrskneme a místo se pak najde.

Šroubová korupce

Před hranicí vidím, co jsem ještě nikdy neviděl a už nikdy neuvidím. Chodí celník a přikazuje všem otevřít obrovské tašky plné šroubů. Lidé jezdí do Polska prodávat šrouby, blesko mi hlavou. První vlaštovky tržního chování. Ukrajinci, Rusové, dokonce jeden Ázerbájdžánec a Armén z Náhorního Karabachu, přátelé. Tyto dva však vyhodí z vlaku, nemají v pořádku dokumenty.

Celník všem přikazuje, aby mu ze své tašky šroubů odsypali pytlík. „**Sáček pro mne**“, říká každému otevřeně. Nejzajímavější korupce, jakou jsem kdy měl možnost pozorovat. Přichází ke mně a velmi se podivuje nad malým batůžkem, musím mu ukázat obsah.

„**Gavaritě pa rusky?**“, zkouší na mne ruštinu. „**Da**“, přisvědčuji. Chce vidět pas. „**Priglašenije u vas jest?**“ (Máte pozvání?). Hm, a jsem v bryndě, individuální turismus se netoleruje. Zkouším tedy nasadit sebejistý tón: „Mezi Ukrajinou a Československem není pozvání třeba“. Lhát je mi protivné, ale fakt mi není dobře, potřebuji se nutně v Polsku vyspat, a už vůbec nechci být v tomto stavu zatčen. Vezme si můj pas a neříká nic, možná jsem ho zmátl.

Bezhraničná láska k Polsku a pochopení touhy Ukrajiny

Ruka zašmátrá znovu v mém batohu, třeba tam je něco cenného? Vytahuje knihu Istorija Ukrajiny. Trochu roztaje – kdo se zajímá o historii jeho země, zaslouží si sympatie a nebude zatčen ani bez pozvání.

Jenže tady je zvykem, že každý něco odevzdává? Nechá si ji, když nemám šrouby? Chvilí listuje a povídá si se mnou: „**Taková kniha by se mi líbila.**“ „**Mají ji v knihkupectví v centru Lvova,**“ říkám. Chci si ji nechat, i když stála asi tři koruny.

Knihu vrací a odchází s mým pasem pryč. Na dlouho. Za půl hodiny si o pas musím říct a dostávám ho zpátky. Vlák se po dvouhodině stání na hranici pohnul, projíždíme tehdy sovětsky zadržovanou hranici a jsme v Polsku.

Někde tady vznikla moje bezhraničná láska k Polsku – jsem zase ve svobodném světě, kde se vyspím, najím a kde všechno funguje. Vzniklo tu však i mé pochopení Ukrajiny – to, co jsem zažil, byl krachující zbytek systému SSSR, ze kterého je třeba utéct co nejdál a co nejrychleji. Od té doby až dodnes držím Ukrajině palce, aby se jí to povedlo.

Je v tom dodnes velmi aktuální varování pro členské země EU: k chudobě, frontám, zamračenosti, dotačnímu patru, větší korupci a šílené nesvobodě a strachu se lze postupně proregulovat. Stačí jen svěřovat víc a víc moci jiným lidem.

Nacházím si rychle ubytování v Przemysłu a spím 12 hodin v kuse. Za devadesát korun.

Jaderné zbraně za cár papíru – něco jako Mnichov

1994. Rusko i Ukrajina mají na svém území jaderné zbraně a Západ tlačí na to, aby jaderná mocnost po SSSR byla jenom jedna – Rusko. Dohoda zní takto: Ukrajina odevzdá své jaderné zbraně Rusku a Rusko, USA i Velká Británie jí za to garantují hranice – ty, které zdědila po Ukrajinské SSR.

Něco za něco: vy předáte zbraně a my vám zaručíme územní nedotknutelnost a suverenitu. Stvrzeno nejvyššími představiteli. Po 20 až 31 letech jen cár papíru. Ukrajina odevzdala rakety a dohodu tak splnila jako jediná.

Mírotvorci to možná myslí dobře, ale jak je možné uzavřít trvalý spolehlivý mír s někým, kdo dohody považuje za cár papíru, který při první příležitosti pošlape? S případným odevzdáním obsazené části území „za mír“ by to mohlo dopadnout úplně stejně jako s odevzdáním jaderných zbraní: něco za nic. Rusko si oddechne, dozbrojí a půjde dál. Záruka, že se to nestane? Mírotvorci žádnou nedávají. Mír na garantované staré hranici Ukrajině nikdo nenabízí.

Oranžová revoluce a Majdan

Majdan – puč či nepuč? Po Kravčukovi a Kučmovi (nereformy) jsou další volby v roce 2004. Kandiduje prozápadní Juščenko a provýchodní Janukovyč, oba Ukrajinci, ten druhý mluví rusky. Volby po zfalšování „vyhrál“ Janukovyč, lidé protestují (Oranžová revoluce), Nejvyšší soud je kvůli prokázaným podvodům anuluje a nařizuje opakování voleb. Ty vyhrává Juščenko, ekonom, jehož dílem jako šéfa Národní banky je zavedení

stabilní měny hryvňa (hřivna). Záhadně otráven dioxiny (kýmpak asi?), vyléčil se a stal se prezidentem. Reforem stále málo, zklamal (nebo jen nechtěl být podruhé otráven), jeho západní Ukrajina zčásti nepřišla k dalším volbám.

Proto ho v roce 2010 přece jen střídá Janukovyč s podporou Moskvy. I on jedná o asociační dohodě s EU, potřebuje jakkoliv zbavit Ukrajinu ekonomické nouze. Putin si ho zve na kobereček a „důrazně doporučuje“ nepodepisovat.

Proti tomu se zvedá vlna protestů, která vešla do dějin jako Majdan – demonstranti mluví ukrajinsky i rusky a nejsou jen ze západu země. Janukovyčova popularita je na dně nejen za západě země, v zemi je stále těžký život. Po dlouhých protestech ztrácí nervy a nechá střílet do protestujících. Stovka lidí je zabita, Janukovyč prchá do Ruska a parlament včetně většiny jeho vlastní strany ho zbavuje moci. Nejspíš to nebylo ústavně čisté, ale střelení do lidí a nová parlamentní většina, stejně jako brzké volby (přinesou prezidenta Porošenka) potvrdivší nový směr změnu legitimizují.

Referendum pod hlavními, násilí na Donbasu

Rusko mezitím vytváří smyšlenku o vládnoucích nacistech, obsazuje Krym a pod hlavními vojáky se koná pochybné referendum, v němž nelze ani hlasovat pro dosavadní stav (lístek jsem viděl).

Po přestávce dochází k ozbrojeným útokům na radnice a veřejné budovy v Donbasu a k jejich obsazování. Shodou náhod jsem den předem viděl na sociální síti G+, jak se nějaké osoby rusky domlouvají, že „zítra to na Donbasu spustíme“. Spustili to i v Odese/Oděsse, obsadili násilím veřejnou budovu a radikalizovaní protivníci je tam zavřeli a hodili dovnitř zápalné láhve. Násilí plodí násilí.

Západ přijímá kosmetické sankce a své závazky z Budapeštského memoranda nechává stranou. Západní média přijala ruskou dezinfo hru na „místní povstání“, přestože „povstalce“ obsazující radnice na Donbasu vedl Moskván Igor Girkin-Strelkov a nikoliv Donbasan. Ještě za jeho vedení „povstání“ jezdily po Donbasu stovky ruských tanků, na které si „povstalci“ asi těžko našetřili z úspor. Šlo o zatím skrytou agresi, se kterou Rusko nemělo oficiálně „nic společného“. Po prezidentovi Porošenkovi je zvolen Volodymyr Zelenskyj. Zbytek už znáte: otevřená agrese – válka 2022-2023.

Znám obě verze událostí, i EU má kus viny, ale Moskva neměla právo dělat ani to, co dělala s Krymem nekrvavě, natožpak to, co dělá teď. Je to svět, který nesmí vyhrát. I kvůli našim zájmům: protože **co se vyplatí, bude zopakováno**. Nesmí však vyhrát ani nová pseudozelená woke ideologie ubývající svobody a prosperity na Západě. Vyhrát musí svoboda.

| KAREL MACHALA, blog

*Myslím, že je to – vedle mocné propagandy z Ruska a některých západních chyb – jeden z důvodů, proč v určitých typech lidí v ČR rezonuje pocit, že Rusko má na Ukrajině jakási práva. Od toho by však byl stejnou logikou už jen krůček k pocitu, že by někdo měl mít

práva na nás – ať už Rusko nebo třeba Rakousko. Jakési podobnosti tu jsou:

– Rusko drželo Ukrajinu přes 300 let / Rakousko drželo české země téměř 400 let a Moskva přes KSČ 41 let.

– Mnichovem byly porušeny spojenecké závazky vůči nám / Porušením slibu o garanci hranic za odevzdání jaderných zbraní z Budapeštského memoranda byly porušeny závazky vůči Ukrajině

– Jak naše Sudety, tak ukrajinský Krym v rukou útočného souseda je bezpečnostní problém – po okupaci znamenal usnadnění obsazení dalšího nebo celého území.

– V našem sudetském pohraničí se 700 let mluvilo převážně německy / V ukrajinském krymsko-jižně-donbaském pohraničí se necelých 100 let mluví hodně rusky, se stále silným povědomím o ukrajinských kořenech i přes ztrátu jazyka předků (jazykový rozdíl město-venkov připomíná prvorepublikovou situaci v Brně a okolí). Připomeňme si mapu, kde se před sto lety mluvilo všude ukrajinsky. Tímto se my v Sudetech vykázat nemůžeme, ale přesto je snad každý Čech považuje oprávněně za naše území.

(6 votes, average: **2,50** out of 5)

>> Podpora

Svobodný svět nabízí všechny články zdarma. Náš provoz se však neobejde bez nezbytné finanční podpory na provoz. Pokud se Vám Svobodný svět líbí, budeme vděčni za Vaši pravidelnou pomoc. Děkujeme!

Číslo účtu: 4221012329 / 0800

>> Pravidla diskuze

Než začnete komentovat článek, přečtěte si prosím pravidla diskuze.

>> Jak poslat článek?

Chcete-li také přispět svým článkem, zašlete jej na e-mail: redakce (zavináč) svobodny-svet.cz. Pravidla jsou uvedena [zde](#).

